

Организационно-стопанска структура на регионалния фъстъчен клъстер

Проф. д-р СТАНКО ГЕОРГИЕВ
Доц. д-р НЕЛИ БЕНЧЕВА*
Аграрен Университет - Пловдив
*E-mail: bencheva@gmail.com

Резюме: В статията са представени резултатите от анализа и оценките на авторите върху възможностите за обединяване в клъстер на фирмите, занимаващи се с производството, преработката и търговията на фъстъци в страната. Освен това са посочени и научноизследователски институти, които обслужват научно производството и преработката на фъстъци, и университети за обучение на специалисти в областта на аграрното производство и хранителните технологии.

Направените анализи и проучвания показват, че в организационната структура на регионалния фъстъчен клъстер могат да влязат следните категории участници:

- **Производители** - фирми, произвеждащи всички категории семена от фъстъци - базисни и сертифицирани, и фирмите, произвеждащи ядка за консумация и преработка.

- **Преработватели** - производствени предприятия, цехове или фирми, които преработват ядката в продукти за консумация.

- **Търговци** - фирми, които реализират продукцията чрез маркетинг и осъществяват рекламната дейност на клъстера.

Първото ниво на клъстера се формира от водещите фирми, с големи производствени и финансови възможности. Това са основните фирми и от двете направления – производители и преработватели, около които се обединяват останалите фирми, изпълняващи сродна или допълваща дейност.

Второто ниво обхваща обслужващите фирми и институции, които снабдяват производителите с необходимите ресурси (семена, торове, хербициди и т. н.). Към това ниво се отнасят и подкрепящите фирми и институции - банките и другите кредитни институции - наши и международни, осигуряващи финансовите средства

за изпълнение на производствените програми на клъстерите. На местно ниво към подкрепящите фирми се отнасят още - общините и Съюзът на фъстъкопроизводителите по места, научноизследователските институти и университети; **на национално ниво** - Правителството, Министерството на земеделието и храните.

Третото ниво се формира от фирмите, произвеждащи семена (производители), и от специализираните, и акредитирани лаборатории, които разработват нови или адаптират чужди технологии за производството на продукти от фъстъци (преработватели).

Четвъртото ниво са фирмите, които произвеждат ядката за преработка (производители), и предприятията, които преработват ядката в различни видове продукти (преработватели).

Петото ниво са търговските фирми (наши и международни), които реализират продукцията чрез маркетинг и рекламната дейност на клъстера.

В рамките на клъстера между участниците трябва да съществува здрава връзка и подходяща комуникация, както и да се осъществява строг контрол, с цел да се отстраняват всички допуснати слабости и грешки в технологията на производството и преработката.

Ключови думи: фъстъци, клъстер, организация, структура, нива в структурата

Увод

Основен елемент при изграждането на всеки агроклъстер е проектиране на организационно-стопанската му структура (Бенчева, 2009, 2010, 2011). При съставянето ѝ трябва да се постигне пълно съгласуване на интересите на участниците в клъстера, на основата на обща платформа. Целите на обединяването в клъстер са: да се намали рискът за производството от природно-климатичните условия; да се осигури пазарът на фъстъци и на продуктите от тях; да се ограничи или премахне напълно диктатът на търговските и преработвателни фирми; да се повиши конкурентоспособността на производството чрез формирането на мрежа от устойчиви връзки между участниците.

Някои южни страни на ЕС като Испания, Италия, Гърция и други имат незначително произ-

водство на фъстъци (Георгиев, 1992; Георгиев, Бенчева, 2007, 2011). Поради това в тях не са създадени агроклъстери, свързани с тази земеделска култура. В САЩ, които заемат втора позиция по производство на фъстъци в света, съществува известен опит в изграждане на регионален тип клъстери за производството и реализацията на фъстъци и продукти от тях със запазена търговска марка.

България е основен производител на фъстъци в Европа (Георгиев, Бенчева, 2007). За нас особен интерес представлява опитът в организацията и управлението на фъстъчения клъстер, изграден в регион Кордоба, Аржентина. Организационно-стопанската структура на клъстера се формира основно от стопанства, отглеждащи фъстъци, семепроизводни стопанства, преработвателни фирми, експортни фирми, както и от различни частни организации. Главен акцент в политиката на развитие на клъстера са мащабните инвестиции в оборудване и технологии за отглеждане и преработка на фъстъците. На основата на този клъстер Аржентина се оформи като основен износител на фъстъци (300 хил. тона средно годишно, което съставлява около 80% от производството на фъстъци). През 2010 г. Аржентина изнася 496 хил. тона фъстъци в 88 държави. Най-голям вносител на аржентински фъстъци и продукти от тях е ЕС (главно Холандия - 43%, Англия - 7%, Полша - 5%, Франция - 4%). Извън рамките на ЕС най-голям вносител на фъстъци от Аржентина е Русия -11% (The argentine peanut cluster). Аржентина е основният конкурент на България не само на европейския, но и на вътрешния ни пазар. Преработвателните ни фирми използват като суровина аржентински и китайски фъстъци на ниски цени, но и с много по-ниско качество, в сравнение с българските фъстъци.

На проектен принцип се изгражда международен клъстер по фъстъците и в Африка, с участието на 10 страни, организиран от Холандия, за производството на фъстъци, предназначени за европейския пазар (Wageningen University Project).

Очевидно е, че изграждането на регионални клъстери, като съвременна форма за ефективна организация и управление на фъстъчения сектор, се извършва в рамките на конкретните икономически условия, политики за развитие и натрупан опит. Проучените особености и общи-

те характеристики показват, че по своя характер всеки клъстер е уникален. Това налага клъстерът по фъстъците в България да бъде изграден като типичен български модел, като се вземат предвид климатичните, почвените и социалноикономическите условия за развитие на фъстъчения сектор в България (Бенчева, Георгиев, 1997; Георгиев, Бенчева, 2007; Георгиев, Бенчева, 2011; Георгиев, Бенчева, 2011).

Целта на статията е да се проучат и разкрият факторите и условията за развитие на организационно-стопанската структура на регионален фъстъчен клъстер в страната. На тази основа да се предложи примерен модел за практиката на подходяща организационна структура на клъстера в Южен централен район (ЮЦР).

За постигане на целта в статията се поставят за разработване следните основни задачи:

1. Да се проучат стопанските субекти, свързани с фъстъчения сектор.
2. Да се състави проектна схема на организационно-стопанската структура на клъстера.
3. Да се предложат конкретни насоки и виждания за уреждане на взаимоотношенията между членовете на клъстера.

За постигането на целите са използвани резултати от предишни наши изследвания - икономически анализ и оценка на условията и факторите за изграждане на регионален клъстер по фъстъците; организация и управление на бизнес процесите във фъстъчения клъстер (Георгиев, Бенчева, 2011), официални статистически данни за икономическите резултати на стопанствата, отглеждащи фъстъци, и преработвателни фирми, произвеждащи фъстъчени продукти, от ЮЦР; резултати от анкетно проучване на 235 стопанства, произвеждащи фъстъци в Пловдивска област, където е концентрирано 72% от фъстъкопроизводството на страната; интервюта и експертни оценки на специалисти от фъстъчения сектор (Георгиев, Бенчева, 2007).

I. Проучване на факторите и условията, които влияят върху изграждането на организационно-стопанската структура на фъстъчения клъстер

Факторите, които могат да обединят икономическите интереси на водещи стопанства и фирми

от фъстъчения сектор при изграждане структурата на клъстера, са: провеждане на единна ценова политика; увеличаване обема на производството на фъстъци, съобразно нуждите на преработвателните фирми; провеждане на единна маркетингова политика; внедряване на нови сортове, технологии и комплексна механизация на производствените процеси и тези, свързани с преработката и заготовката на готовите продукти; намаляване на транзакционните разходи; мобилизиране на местни капитали и съвместни проекти за усвояване на средства по оперативните програми за регионално развитие и конкурентоспособност; нарастване на инвестиционната привлекателност на територията чрез реализиране на публично-частни партньорства с местната власт и неправителствени организации; реализиране на съвместни научноизследователски проекти и образователни програми (Георгиев, Бенчева, 2011).

Географската концентрация на фъстъкопроизводството в ЮЦР, близостта на участниците в клъстера и тяхното свързване за съвместно използване на ресурсите водят до получаването на редица ползи и предимства. По такъв начин те оценяват принадлежността си към клъстера и се стремят да поддържат висока производителност благодарение на достъпа до знания, ноу-хау, информация и производствен опит.

Направленията и нивото на участие на проучените фирми в клъстера зависи от тяхната специализация и предмет на дейност. На основа на резултатите от проучването и анализа е направен опит да се състави примерен модел на схема за организиране на регионален фъстъчен клъстер за условията на ЮЦР.

Според нас, фъстъченият клъстер е отворена система, която се развива в зависимост от производствените и пазарни възможности. В клъстера могат да се привлекат нови участници, които обогатяват и разнообразяват неговата дейност. Участието на всички членове в клъстера е доброволно.

Всеки участник в клъстера поема своята отговорност да извършва определена дейност, за която има условия, капацитет, производствен опит и съответната квалификация, посочени в стопанските договори, сключени с ръководството на клъстера.

II. Изграждане на проектна схема за модел на организационно-стопанската структура на клъстера

За да се проучат стопанските субекти, които биха участвали във фъстъчения клъстер, е необходимо да се провери какъв е предметът на тяхната дейност. Фирмите, които участват в структурата на фъстъчения клъстер, могат да са с различен предмет на дейност. Независимо от това, за удобство и яснота, ние ги обединяваме по направления като **производители, преработватели и търговци**. Всяко направление обхваща фирми, които са със сродна дейност, в зависимост от технологията на производство, типа и предназначението на продукта.

Производителите са големи арендатори и дребни фермери, земеделски кооперации и частни сдружения, които запазват юридическата си самостоятелност.

Преработвателите са големи и средни фирми като: „Интерснак България“, „Кронос“, „Пенелопа“, „Балчо Агро Продукт ЕОО“, „Дарко АД“ и други, както и по-малки фирми, които преработват фъстъците в продукти за директна консумация, предлагани предимно на търговците на едро и дребно.

Това, което обединява всички в клъстера, са фъстъците като обект и предмет на дейност (наука, сортове, технологии, производство, търговия на семена, ядка и продукти с участието на фъстъци).

Участват още и следните фирми - по съответни направления:

- *Научноизследователски институти, университети и частни селекционни фирми, в които се извършва селекция, сортоподдържане и семенпроизводство на базисни и сертифицирани семена, както и производство на ядка за консумация и преработка;*

- *Научноизследователски институти, университети и частни лаборатории и фирми, цехове или предприятия, които разработват технологии или преработват ядката в продукти за директна консумация;*

- *Фирми, които реализират фъстъците и фъстъчените продукти, чрез провеждане на маркетингова политика, рекламна и дистрибуторска дейност на клъстера.*

В проектната схема за изграждане на модел за организация на структурата на фъстъче-

ния клъстер участват всички субекти, които се намират на различно ниво на взаимовръзка и съподчиненост, в зависимост от предмета им на дейност и характера на технологичната им връзка.

Първото ниво на клъстера се формира от водещите фирми от сектора. Това са фирмите, утвърдили се на пазара с големите си производствени и финансови възможности. Към тях се отнасят основните звена от фирми и от двете направления – **производители и преработватели**, около които се обединяват останалите фирми, изпълняващи сродна или допълваща дейност.

Второто ниво обхваща подкрепящите и обслужващите фирми, и доставчици, които снабдяват производителите с необходимите ресурси (сортови семена, торове, хербициди, фунгициди, техника за растителна защита, технологично оборудване и др.). Към него спадат и **подкрепящите фирми и институции - банките и другите кредитни институции - национални, регионални и международни**, осигуряващи финансовите средства за изпълнение на производствените програми на клъстера. Към второто ниво се отнасят още **научноизследователските институции**, които разработват проекти на договорна основа, възложени им от ръководството на клъстера.

Освен фирмите, пряко участващи в бизнес процесите на клъстера, към групата на подкрепящите институции трябва да отнесем:

- **на местно ниво** – общините и структурите на съюза на фъстъкопроизводителите по селища;
- **на национално ниво** – Министерството на земеделието и храните, Министерството на икономиката, енергетиката и туризма, Министерството на околната среда и водите и др.

Третото ниво се формира от фирмите, чийто предмет на дейност е производството на семена (производители), и от специализираните лаборатории, които разработват нови или адаптират чужди технологии за производството на продукти от фъстъци (преработватели).

Четвъртото ниво са фирмите, които произвеждат ядка за преработка (**производители**), и предприятията, които произвеждат различни видове продукти (**преработватели**).

Петото ниво са търговските фирми (наши и международни), които реализират продукцията чрез маркетинг и рекламната дейност на клъстера.

Спазвайки посочените по-горе изисквания и принципи за изграждане на организационната структура на фъстъчения клъстер в практиката за ЮЦР, **проектната схема на модел на организационната структура** е посочена на фиг.1. На нея са представени и фирмите, които според нашите проучвания, трябва да участват в клъстера по фъстъците и да формират неговата организационна структура.

I направление

Първо ниво - ПРОИЗВОДИТЕЛИ

1. Фирма, която в най-голяма степен отговаря на посочените изисквания, е „**Семенарска къща - Садово**“ ООД. Агрофирмата обединява няколко важни дейности, необходими за образуването и развитието на клъстера по фъстъците. Общият размер на обработваемата земя, която фирмата обработва под аренда в района на община Садово, е над 10 хил. да. Фирмата е сред малкото на брой земеделски фирми в страната, които извършват частна селекционна дейност. В резултат на селекцията са създадени сортове пшеница, които са признати и районирани от **Изпълнителната агенция по сортоизпитване, апробация и семеконтрол (ИАСАС)**. Селекционна дейност с фъстъците се развива от 2009 г. Научните екипи по селекция и на двете култури се ръководят от известни наши селекционери, чийто сортове са познати у нас и в чужбина. Фирмата извършва сортоподържане и семепроизводство и произвежда над 1 500 t семена от различни култури (пшеница, слънчоглед, рапица, царевица, грах и др.). Отглеждайки тези култури в 4-полно сеитбообръщение, стратегически се планира многократно увеличаване на площите за отглеждане на фъстъци. Започвайки със 100 da през 2009 г., площите през 2010 г. са удвоени, с тенденция да се увеличават и през следващите години.

За последните три години „Семенарска къща - Садово“ ООД се очертава като най-едрият производител на фъстъци в региона, в сравнение с други фермери, които отглеждат фъстъци на площ от 5 до максимум 70 da.

Като лидер в производството на фъстъци логично е инициативата за изграждане на клъстер за производство и преработка на фъстъци да започне от тази агрофирма. Следователно тя е основен участник и ядро на клъстера и може да играе важна роля в бъдещата му дейност.

Второ ниво - ПОДКРЕПЯЩИ ФИРМИ

Като пример за подкрепяща фирма може да се посочи „АЙ Ди Империл“ ЕООД. Тя е водеща компания в страната, която предоставя на земеделските стопани цялостни решения за производството на конкурентна и качествена селскостопанска продукция.

От създаването ѝ през 2002 г. до днес фирмата е концентрирана върху изучаването на нуждите и изискванията на клиентите си, като се стреми да предлага продукти и услуги с високо качество.

Има добре изградена и развиваща се дистрибуторска мрежа на територията на цялата страна. Разполага с повече от 20 специалисти (агрономи) по растителна защита, агрохимия и семепроизводство. В продуктовата листа на фирмата са включени семена от пшеница, слънчоглед, царевица и рапица. Предлага и широка гама продукти за растителна защита, минерални и органични торове.

„Ай Ди Империл“ ЕООД е представител за България на продуктите на водещи производители, сред които са „Нюфарм“, „Нисан Кемикълс“, „Солифид“, „Хуминтех“, „Адриатика“, „Кемптура“ и др. Фирмата разполага с 8 търговски обекта „Агросвят“ на територията на Южна България - специализирани магазини, предлагащи всичко необходимо за фермера.

Банки и други кредитни институции. Към подкрепящите фирми и институции съществена роля имат банките, които осигуряват финансово изпълнението на производствените програми на фирмите – участници в клъстера. Финансирането на дейността на фъстъчения клъстер трябва да се осъществява на проектен принцип. Съвместните проекти, включително научноизследователските разработки, имат различен ползотворен ефект върху отделните членове. Необходимо е да се определи ясен набор и да се разработят собствени критерии за решаване кои проекти да бъдат подкрепени и финансирани. Това означава да бъдат приети определени приоритети, чийто избор се определя главно по икономически показатели. Управлението на финансите става по стандартни модели. Трябва да се определят и текущите нужди за издръжката на управленската структура на клъстера.

Дейността на клъстера може да се развива успешно, само тогава, когато той получава силната подкрепа от Министерството на земеделието

и храните и Министерството на икономиката, енергетиката и туризма. Те трябва да вземат отношение по следните въпроси:

- Неконтролируемият внос на фъстъци от страните на Африка, Азия и Америка, които са с много по-лоши вкусови и хранителни качества, в сравнение с местните фъстъци от тип *Валенция*;

- Прилагане на Закона за защита на земеделските производители, когато се осъществява внос на некачествени фъстъци, които застрашават здравето на нашите консуматори и са в ущърб на икономическите интереси на страната.

Трето ниво - ПРОИЗВОДСТВЕНИ ФИРМИ

2. Частни кооперации и сдружения, фирми за производство на сертифицирани семена.

Получените базисни семена в Семенарска къща - Садово, ще бъдат размножени върху площите на другите участници в клъстера - земеделски кооперации, частни сдружения и фермери, които са регистрирани като семепроизводители. Спазвайки стриктно инструкциите и прилагайки точно технологията за водене на семепроизводството на фъстъци, тяхната задача е да получат необходимите количества висококачествени семена по сортовете (снабдени с необходимите сертификати - документи за посевните им качества и сортова автентичност), с които ще бъдат засети, за собствени нужди, всички площи в клъстера.

Четвърто ниво

3. Фирми, земеделски кооперации и частни производители на фъстъци за преработка и консумация.

Семената от семепроизводните фирми ще бъдат изкупени от фирмите и частните производители, които ще отгледат фъстъците върху цялата площ на територията на клъстера за получаване на ядка за консумация или като суровина за преработка в продукти за местния пазар и за износ.

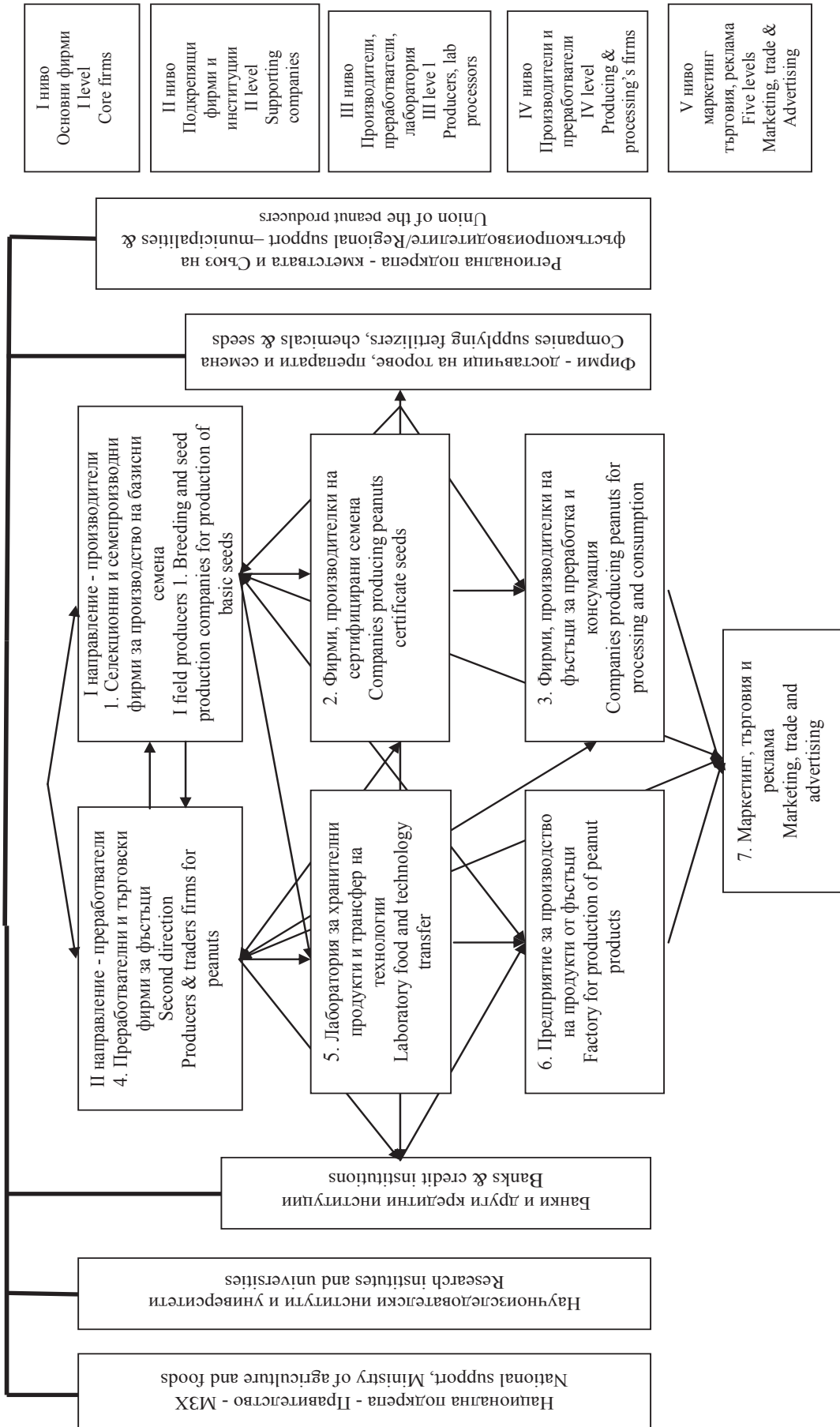
II направление

Първо ниво ПЕРЕРАБОТВАТЕЛИ

4. Преработвателни и търговски фирми за фъстъци.

Получената ядка в клъстера е обект на преработка в готова продукция – печени (осолени или озахарени) и в други продукти в преработвателните фирми.

В клъстера е желателно да участват като основни участници едрите и финансово стабилни пре-

Фиг. 1 Проектна организационна структура на регионалния фъстъчен клъстер
 Fig. 1 Project Design organizational structure of regional peanut cluster

работвателни фирми като „Кронос” и „Пенелопа”, които могат да изкупуват българските фъстъци на по-висока цена от вносните, по собствен вътрешен стандарт, поради по-високото им качество.

В клъстера могат да участват и някои по-малки фирми, получили място във веригите магазини „Метро”, „Кауфланд”, „Лидъл” и др.

Към същите или други преработвателни и търговски фирми ще бъде насочена и допълнителната продукция от преработката на семената като суровина за производството на допълнителни продукти – фъстъчена паста за торти, фъстъчено масло (тахан), фъстъчено олио и други за консумация. Специализираните бюра за външнотърговска дейност в тези фирми или други, участващи в клъстера, ще имат за задача да реализират фъстъчените продукти и произведенията в повече семена в страната или в чужбина на изгодни цени, покриващи разходите на производителите и преработвателите и осигуряващи им задоволителна печалба.

По този начин фъстъците ще се превърнат в рентабилна и стабилна стокова култура, която носи добри доходи за участниците в този бизнес.

Големите преработвателни фирми ще поемат собственото производство на фъстъци в клъстера за сметка на тези от внос, чиято ядка, както вече посочихме, е с по-лошо качество. Това ще принуди производителите да произвеждат стандартизирана висококачествена продукция. Само производството на висококачествени фъстъци и продукти от тях, отговарящи на европейския регламент № 1881/2006, могат да се наложат на вътрешния и европейския пазар.

5. Лаборатория за трансфер на технологии за хранителни продукти. За разработването на нови технологии и продукти или за трансфер на чужди технологии е необходимо към клъстера да се създаде научноизследователска лаборатория или да се използват акредитираните лаборатории, които да поемат тези задачи и функции. Продукцията от фъстъчената суровина ще се преработва по наши известни и адаптирани чужди технологии в продукти от фъстъци – печени, осолени, озахарени, фъстъчен тахан, фъстъчено масло, фъстъчовки и други, отговарящи на вкусовите качества на консуматорите.

Четвърто ниво

6. Предприятие за производство на готови фъстъчени продукти. Това са фирмите или це-

ховете към фирмите – участнички в клъстера, или към други предприятия и фирми, които са приложили тези технологии и са произвели по договор продукти от фъстъци или с участието на фъстъци.

Пето ниво

7. Маркетинг, търговия и реклама. Целите на тези фирми са да се реализира произведената продукция от семена и сурова ядка (за консумация или преработена в продукти) на местния и външния пазар на добри цени. Затова е необходимо предварително маркетингово проучване. То обхваща проучване и събиране на достоверна информация за количествата и потребностите на страната от фъстъци, и тези на произведените и предлагани за продажба на пазара, както и за цените, на които се сключват сделките.

Ролята и значението на тези маркетингови бюра или фирми не отстъпва на нито един от останалите участници в клъстера. От намирането на подходящ пазар за реализация на фъстъците на по-високи цени, отговарящи на нашите изисквания, се определя и крайният резултат от цялата дейност на клъстера. Ако цялото количество произведена продукция бъде реализирано на високи цени, то и печалбата от цялата дейност на клъстера по фъстъците ще бъде значителна. От умението на специалистите по маркетинг да водят преговори и да сключват търговските сделки на високо професионално ниво зависи конкурентоспособността на клъстера по фъстъците.

Организационно-управленската структура на клъстера е в пряка зависимост от вида на клъстера - хоризонтален или вертикален, от специализацията и взаимодействията между неговите участници. В посочената примерна структура **фирмите - участнички по първото направление**, могат да формират самостоятелен клъстер от хоризонтален тип за производството на **семена за нуждите на страната и чужбина**. Произвежданата ядка за консумация ще бъде в малки размери и ще се погълне от местния пазар. **Фирмите във второто направление – преработватели**, също могат да се разглеждат като **участнички** в хоризонтален клъстер, **при условие, че произвеждат един продукт по една и съща технология и използват за преработка местна или вносна суровина**. Обединяването на двата хоризонтални клъстера във вертикален, с посочената от нас организационно-стопан-

ска структура, изисква пълна координация на бизнес процесите - от създаването на сорта до получаването на готовите продукти от фъстъци с българска марка и отлично взаимодействие между всички участници в клъстера. Що се отнася до участниците в управлението на клъстера - логично е да се очаква да има представители и от двете направления и фирми от всички нива. Освен това, в ръководството на клъстера трябва да участват представители на преработвателите и търговците, които следят промените в бизнес средата и пазарните условия.

III. Взаимоотношения между участниците в клъстера

Взаимоотношенията между участниците в клъстера се уреждат на основата на вътрешните стопански договори, в които са посочени:

- целите и задачите на всеки участник в клъстера;
- обемите, заложен за изпълнение за съответната година;
- стандартното качество на продукцията;
- финансовите параметри – цени на суровините, вътрешната планова себестойност, цената на вътрешната реализация на произведената продукция - семена, ядка или продукти от тях.

Тези договори са задължителни за изпълнение от всеки участник, тъй като полученият краен резултат (положителен или отрицателен) ще рефлектира най-напред върху него, а след това и върху всеки друг участник.

Посочените показатели и параметри задължително се включват в специалните документи към договора: технологични карти; вътрешни цени; срокове за изпълнение и доставки; протоколи и решение на управителния съвет, вътрешни решения на ръководството на фирмата относно възникнали усложнения от променените условия за работа – променени цени на торове, хербициди и горива.

Това означава, че между участниците в клъстера и неговото ръководство, както и между самите участници, трябва да се осъществява координация и непрекъсната комуникация на високо ниво, подпомагаща бързото реагиране на променящите се обстоятелства през годината. Стремехът на всички трябва да бъде изпълнение на плана на клъстера по обем и качество на продукцията и по цени на реализацията ѝ.

Взаимоотношенията между водещите фирми от първо и второ ниво и някои от подкрепящите фирми и институции като банки, научноизследователски институти и университети се основават също на краткосрочни или дългосрочни договори. Изследователските институти разработват теми или задачи от научната и развойната дейност на клъстера по предварително съгласувани програми и договори за финансиране, а университетите – програми за обучение и усъвършенстване на квалификацията на изпълнителските и ръководните кадри. Такива научни институции в ЮЦР са Институтът по растителни генетични ресурси „К. Малков” в гр. Садово, Институтът за изследване и развитие на храните - Пловдив, Аграрният университет и Университетът по хранителни технологии в гр. Пловдив. Съгласно сключените договори се осъществява координация между тези институции и ръководството на клъстера, а съвместната работа се свежда до практическо внедряване на резултатите от научните разработки в отделните фирми – изпълнителки на производствената програма на клъстера.

Същността на икономическите отношения се свежда до координация, комбинация и съгласуване на взаимните икономически интереси на членовете на клъстера. Договарянето на колективните и индивидуални интереси в производството, преработката и маркетинга на продуктите и тяхната подчиненост на корпоративния източник е методическа основа за разработване на конкретен механизъм на икономическите отношения в клъстера (Бенчева, 2011).

Членовете на клъстера имат пълна самостоятелност при вземане на решения. Самостоятелността на участниците в клъстера се изразява също и в доброволното им участие в съвместни дейности - самостоятелно определят формите и мащаба на взаимодействието с външната среда на основата на собствени показатели за развитие.

Заклучение

В статията са представени резултатите от изследванията, анализа и оценките на авторите върху факторите и условията за изграждане на модел на фъстъчен клъстер. Те дават основание да се направи заключението, че в ЮЦР съществуват всички условия и фактори, които позволяват изграждането на фъстъчен клъстер. Освен

основните фирми, участващи в организационната структура на клъстера, са посочени и научноизследователските институти, които обслужват научно производството и преработката на фъстъци, и университетите за обучение на специалисти в областта на аграрното производство и хранителните технологии.

Направените анализи и проучвания показват, че в структурата на регионалния фъстъчен клъстер могат да участват следните категории участници:

- **Производители** - произвеждащи всички категории семена от фъстъци - базисни и сертифицирани, и фирмите, произвеждащи ядка за консумация и преработка.

- **Преработватели** - производствени предприятия, цехове или фирми, които преработват ядката в продукти за консумация.

- **Търговци** - фирми, които извършват маркетинг и реализация на продукцията и осъществяват рекламната дейност на клъстера.

Първото ниво на клъстера се формира от водещите фирми, с големи производствени и финансови възможности. Това са основните фирми и от двете направления – производители и преработватели, около които се обединяват останалите фирми, изпълняващи сродна или допълваща дейност.

Второто ниво обхваща обслужващите фирми и институции, които снабдяват производителите с необходимите ресурси (семена, торове, хербициди и т. н.). Към него спадат **подкрепящите фирми и институции - банките и другите кредитни институции – наши и международни**, осигуряващи финансовите средства за изпълнение на производствените програми. Към подкрепящите фирми спадат още **на местно ниво** - кметствата и съюза на фъстъкопроизводителите по места, научноизследователските институти и университети; **на национално ниво** - Министерството на земеделието и храните и др.

Третото ниво се формира от фирмите, произвеждащи семена (производители), и от специализираните и акредитирани лаборатории, които разработват нови или адаптират чужди технологии за производството на продукти от фъстъци (преработватели).

Четвъртото ниво са фирмите, които произвеждат ядката за преработка (производители), и предприятията, които преработват ядката в различните видове продукти (преработватели).

Петото ниво са търговските фирми (наши и международни), които извършват маркетинг, реализират продукцията и осъществяват рекламната дейност на клъстера.

В рамките на клъстера между участниците трябва да съществува здрава връзка и подходяща комуникация, както и да се осъществява строг контрол, с цел да се отстраняват всички допуснати слабости и грешки в технологията на производството и преработката.

ЛИТЕРАТУРА

Бенчева, Н. 2009. Политика на изграждане на конкурентни регионални клъстери, КИА, том VI, с. 17-29.

Бенчева, Н. 2010. Изграждане на регионални агроклъстери: предимства и перспективи на развитие, КИА, т. VII, с. 9-18.

Бенчева, Н. 2011. Регионални клъстери за повишаване на ефективността и конкурентоспособността на аграрното производство. Академично издателство на Аграрен университет - Пловдив, с. 84-92.

Бенчева, Н., С. Георгиев. 1997. Състояние и перспективи на фъстъченото производство в България. Икономика и управление на селското стопанство, XXXXII, кн. 7-8, с. 43-48.

Георгиев, С. 1992. Производство на фъстъци. Изд. „Авлига“, Хасково, с. 1-160.

Георгиев, С., Н. Бенчева. 2007. Фъстъци - сортове, технология, икономика. Институт по растителни генетични ресурси „К. Малков” - Садово, с. 1-88.

Георгиев, С., Н. Бенчева. 2011. Регионален клъстер по фъстъците. Академично издателство на Аграрен университет - Пловдив, с. 1-144.

The argentine peanut cluster. <http://www.camaradelmani.com.ar/eng/The-Argentine-Peanut-Cluster.pdf>

Wageningen. University Lounche Project to Improve Food Production and Soil Fertility in Africa (the initial press release of N 2, Africa). <https://www.N2africa.org/wu%20Launch%20projects>

Organizational and economic structure of a regional peanut cluster

S. GEORGIEV, N. BENCHEVA
Agricultural University - Plovdiv

(Summary)

The article presents results of the analysis and authors' evaluation of the ability to unite in a cluster of companies engaged in production, processing and marketing of peanuts in the country. Furthermore, it is indicated research institutes that serve scientific production and processing

of peanuts, and universities for training of specialists in the agricultural production and food technology.

The analyses and studies have shown that the composition of regional peanut cluster could be involved the following categories of actors:

- **Producers** - companies producing all categories of peanut seeds- basic and certified and firms producing nuts for consumption and processing.

- **Processors** - manufacturing enterprises or companies that process the kernel in consumer products.

- **Traders** - firms engaged in selling their produce through marketing and advertising for the cluster.

The first level of the cluster is formed by leading companies with large manufacturing and financial capacity. These are major companies in both directions - producers and processors around which other companies performing related or complementary activities are united.

The second level comprises service companies and institutions that supply the producers with the necessary inputs (seeds, fertilizers, herbicides, etc.). At this level belongs and support companies and institutions - banks and other credit institutions - local and international, provid-

ing funds to carry out their production programs. At the local level to supporting firms they relate and municipalities and the union of peanut producers, research institutes and universities; at the national level – Government and Ministry of Agriculture and Food.

The third level is formed by the seed producing companies (producers) and the specialized and accredited laboratories which develop new or adapt foreign technology to manufacture products from peanuts (processors).

The fourth level are the companies that produce kernels for processing - (producers) and companies that process the kernel in various types of products (processors).

The fifth level are commercial companies (domestic and international), that made the realization of production through marketing and advertising for the cluster. Within the cluster the participants must have a strong connection and appropriate communication, and to place strict controls in order to remove all admitted weaknesses and errors occurred in the technology of production and processing.

Key words: peanuts, cluster, organization, structure, levels in the structure

Статията е постъпила в редакцията на 1.III.2012 г.